

درباره ی لغت فرس :

کتاب مشهور به لغت فرس از علی بن احمد اسدی طوسی (د. بعد از ۴۶۵ق)، کهن ترین لغت نامه فارسی است که ارزش های فراوانی در مطالعات واژه شناسی و شعرشناسی دارد. از این کتاب دستنویس های چندی باقی مانده که تفاوت های اساسی با یکدیگر دارند. برخی از معتبرترین دستنویس های لغت فرس با وجود شهرت فراوان، سال ها دور از دسترس محققان بوده و مراجعه به آنها جز به واسطه چاپ های این کتاب امکان پذیر نبوده است. اینک در این کتاب شش دستنویس دیربای لغت فرس، با مقدمه هایی در معرفی هر یک، به طریق نسخه هایی در معرفی هر یک، به طریق نسخه برگردان به چاپ رسیده است. از لغت فرس تا این زمان ۱۵ نسخه و یک خلاصه به دست آمده است که در مقدمه ۲ این اثر توضیح داده شده است.

راهنمای دستنویس های چاپ شده

الف. دستنویس کتابخانه ملک، مورخ ۷۲۲ق (صص ۳-۴۲)

ب. دستنویس کتابخانه واتیکان، مورخ ۷۳۳ق (صص ۴۳-۱۸۵)

ج. دستنویس کتابخانه تبریز (نخجوانی سابق)، مورخ ۷۶۶ق (صص ۱۸۷-۳۶۴)

د. دستنویس کتابخانه فاتح، مورخ ۸۶۵ق (صص ۳۶۵-۴۵۲)

ه. دستنویس کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (ملک الکلامی سابق)، مورخ ۸۷۷ق (صص ۴۵۳-۶۴۰)

و. دستنویس کتابخانه ملی (همایی سابق)، بی تاریخ (صص ۶۴۱-۷۷۲)

لغت فرس

نسخه برگردان شش دستنویس
علی بن احمد اسدی طوسی

دستنویس کتابخانه ملک، مجموعه قدیمی و کم حجم، دربردارنده ۶۱ برگ به شماره ۵۸۳۹ در کتابخانه ملک تهران موجود است.

مجموعه مشتمل بر این قسمت هاست:

- بخشی از الإبانه، از ابوالفضل احمد بن محمد میدانی نیشابوری
- «مفردات طبّی»
- «المختصر فی علم الکحّالین»
- بخشی از جامع العلوم ستّینی یا حدائق الأنوار
- بخشی از لغت فرس (در برگهای ۴۴ الف تا ۶۱ ب)

تصویر دستنویس واتیکان، ظاهراً در هیچ یک از کتابخانه‌های مهم ایران وجود نداشته و تنها میکروفیلمی فرسوده و غیرقابل استفاده از آن در کتابخانه استاد مینوی محفوظ است. تصویر این دستنویس برای نخستین بار است که به این شکل منتشر می‌شود و پیش از این همیشه به واسطه چاپ هُرن یا دبیر سیاقی به محتویات آن ارجاع می‌شده است. پاول هُرن (Paul Horn) دستنویس واتیکان در رُم به شماره Vat.Pers22 رامبنای تصحیح خود قرار داده و برای تهیه رونوشتی از آن و نیز به منظور بررسی برخی واژه نامه‌ها و فرهنگ‌های قدیم فارسی، به چند کتابخانه اروپایی مراجعه کرده است.

دستنویس حاج محمد نخجوانی، از مهمترین دستنویس‌های کتاب است که در حواشی شمار زیادی مدخل اضافه همراه با شواهد شعری کهن دارد که بیشتر آنها در هیچ یک از نسخه‌های موجود به این شکل نیامده است. شماره دستنویس در کتابخانه تبریز ۳۶۳۹ است.

دستنویس کتابخانه فاتح

در کتابخانه فاتح شهر استانبول دستنویسی مجموعه‌ای به شماره ۵۱۹۳ مورخ ۸۶۵ ق نگهداری می‌شود که بخش دوم آن لغت فرس است. یکی از وجوه اهمیت این دستنویس آن است که تمام آن به خط معین بن محمد زمجی اسفزاری، مورخ، ادیب و منشی بزرگ عهد تیموری است. بخش نخست، اثری نادر به نام کنز الزواهر فی معرفه الجواهر توسط شمس خطاط بلخی است و بخش دوم، یعنی لغت فرس از برگ ۳۲ آغاز می‌شود. این بخش در برگ عنوان به خط متاخری «لغت پهلویه» نام گرفته است. دستنویس حاضر از نسخه‌های ملکی سلطان بایزید دوم عثمانی بوده است.

دستنویس ملک الکلامی، که زمانی به تملک دکتر صادق کیا در آمده بود و چند سال اخیر در انتظار پیوستن به یکی از کتابخانه‌های مهم تهران به سر می‌برد، سرانجام به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران تعلق گرفت و اکنون به راحتی در دسترس است. این دستنویس، متعلق به خاندان ملک الکلامی بوده و از «مجدی» (عبدالمجید ملک الکلامی از شعرای قادر اخیر) به فرزندش «عبدالحمید» رسیده بوده است.

دستنویس کتابخانه ملّی

این دستنویس بی تاریخ و شاید سده دهم یا یازدهمی، که ظاهراً هیچ یک از محققان دهه‌های پیشین از وجود آن در کتابخانه جلال‌الدین همایی آگاهی نداشته‌اند، نخستین بار در دهه نود خورشیدی شناسایی شد و اکنون به شماره ۲۰۳۸۸ در بخش نسخه‌های خطی کتابخانه نگهداری می‌شود. همایی معتقد بوده که دستنویسش با دستنویس «نفیس آقای نخجوانی تبریزی مطابق و نزدیک به یکدیگرست و محقق شد که این نسخه اصلی معتمد و معتبر داشته است.»